

HET WOORD VAN DE WEEK

ORGAAN VAN DE HUMANISTISCHE LUISTERKRING

Administratie Humanistische Luisterkring, Oudegracht 152, Utrecht. Postgiro 58.

Abonnementsprijs bij vooruitbetaling f 4,— per jaar, buitenland f 4,60 per jaar.

Voor leden van de Humanistische Luisterkring f 3,— per jaar. Losse nummers f 0,25.

DARWIN, ZIJN WERK EN ZIJN BETEKENIS VOOR HET DENKEN VAN DE MENS

Honderd jaar geleden verscheen het boek „Over het Ontstaan der Soorten”, waarmee Darwin de grondslagen legde voor de Evolutieleer zo stevig, dat de leer niet alleen het hoofd heeft kunnen bieden aan alle stormen die bedoeld waren om ze te vernietigen, maar dat ze daarenboven steeds verder kon uitgebouwd worden, steeds dieper inzicht verschaffend in de zo buitengewoon ingewikkelde problematiek van de levende wereld.

In de geschiedenis der biologie zijn er weinig namen te noemen die zouden kunnen vergeleken worden met die van Charles Darwin voor wat betreft hun invloed op het denken van de mens.

Daarom past het hier iets te vertellen over Darwin als mens, over zijn werk en over zijn betekenis.

Charles Darwin is geboren in 1809, uit een familie die zowel met aardse als met geestelijke goederen goed bedeeld was.

De grootvader, Erasmus Darwin, was een geneesheer, beroemd om zijn boeken over plantkunde, fysiologie en geneeskunde. De vader Robert Darwin, was eveneens een uitstekend medicus, met een buitengewoon observatievermogen.

Vanzelfsprekend zou Charles ook de geneeskunde studeren. Niet zonder moeite kwam hij door de latijnse school; hij hield meer van het rondzwerven in de natuur en van het verzamelen van planten en kevers en allerlei gesteente. Het oordeel van zijn leraars was niet zo vleierend: „traag en met zwakke verstandelijke aanleg”. Zestien jaar oud vertrok hij naar de Universiteit van Edinburgh. Maar de professoren gaven zo slecht college, in de snijkamer werd hij zo ziek en in de operatie-zaal kreeg hij het zo benauwd dat hij na 3 jaar de studies in de geneeskunde opgaf en naar Cambridge trok om daar voor predikant te studeren.

Drie jaar later was hij daarmee klaar, maar zijn hart was meer bij de plantkunde en bij

de geologie dan bij de godsdienstwetenschappen.

Hij was goed bevriend met de hoogleraar in de plantkunde, en deze zag kans om de jonge Darwin als natuuronderzoeker aan boord te krijgen van de „Beagle”, een kleine driemaster van de Engelse vloot die een reis om de wereld zou maken, voor wetenschappelijke opmetingen.

Dat ging niet zonder moeite: vader Darwin was helemaal niet opgetogen met de wispelurigheid van zijn zoon, en de kapitein van de „Beagle”, die de mensen beoordeelde naar de vorm van hun hoofd, had blijkbaar niet al te veel vertrouwen in sommige knobbels van Darwin's schedel.

Maar het lukte niettemin, en zo begon de reis om de wereld, die 5 jaar lang heeft geduurd en waaruit is gegroeid een boek dat de intellectuele wereld tot omwenteling heeft gebracht.

Vijf jaar lang verzamelt Darwin mineralen, planten en dieren, fossiele zowel als recente; vijf jaar lang worden indrukken opgestapeld, notitieboekjes volgeschreven, zoveel, dat zijn gehele verdere leven erdoor bepaald wordt en dat de onervaren jongeman terugkeert als een geleerde, met een onuitputtelijke bron aan feitenkennis en met een hoofd vol onderstellingen die langzaam aan het rijpen gaan.

Zo zijn we gekomen tot het werk van Darwin. Einde 1831 is hij vertrokken, met een onbegrensd vertrouwen in het Bijbelse verhaal over het ontstaan van planten en dieren en de schepping van de mens, en vast overtuigd van de onveranderlijkheid der soorten, zoals die toen in alle Universiteiten werd onderwezen.

Maar daar zijn de zeer talrijke fossielen die hij vindt in de pampas van Zuid-Amerika, telkens verschillend van de tegenwoordige diersoorten van die streek, en daar toch telkens ook weer op gelijkend; fossielen die getuigen van verre verhuizingen, van zeer,

zeer lange tijdperken, van een geleidelijk uitsterven van de éne en een geleidelijk opkomen van de andere soort.

Daar zijn de Galapagos-eilanden ten Westen van Zuid-Amerika en de Kaap-Verdische ten westen van Afrika, vulkanische eilanden die ééns, volkomen naakt uit de oceanen zijn opgerezen. Daar vindt Darwin een flora en een fauna, gelijkend op die van Zuid-Amerika op de Galapagos-archipel, en op die van Afrika op de Kaap-Verdische eilanden, maar zó eigenaardig dat hij in oktober 1835 voor het eerst gaat twifelen aan de onveranderlijkheid der soorten.

In zijn dagboek, in 1837, schrijft hij: „In juli, eerste notitieboekje begonnen over de „Omvorming der Soorten”; sterk getroffen door de Zuid-Amerikaanse fossielen en door de soorten op de Galapagos-archipel. Deze feiten, vooral de laatste, oorsprong van geheel mijn zienswijze”.

De notitieboekjes zullen elkander opvolgen, talrijke, gevuld met massa's feitenmateriaal, met bewijzen voor de veranderlijkheid der soorten, met vragen, zoals deze: „Hoe komt het dat de meeste soorten zo volkomen aangepast zijn aan het milieu waarin ze leven?” Dan komt in oktober 1838 de lectuur van het bekende werk van Malthus over de Bevolkingsleer, en daarin vindt Darwin de sleutel voor de oplossing van zijn vragen.

Ziehier de grondbeginselen waarop Darwin zijn Evolutie-theorie bouwde: ten eerste, zowel planten als dieren brengen veel meer nakomelingen voort dan er uiteindelijk in leven kunnen blijven. Bijv.: een mikroskopenisch klein papiaai brengt 40 à 50 jonge aaltjes voort die na 3 dagen, bij 28° C. volwassen zijn en op hun beurt jongen voortbrengen. Na 10 weken zouden er aldus, indien dat zo ongestoord verder ging, genoeg aaltjes zijn om geheel Nederland en België te bedekken onder een laag van anderhalve kilometer dikte. Eén oester brengt gemiddeld 16.000.000 eicellen voort. Indien alle nakomelingen van één oester konden opgroeien en zich vermenigvuldigen, dan zouden de achter-achter-kleinkinderen van die één oester een hoop schelpen vormen, acht maal zo groot als de gehele aarde. Dat gebeurt gelukkig niet en het aantal individuen per soort blijft tamelijk constant, niettegen-

staande de geweldige overproductie aan jong leven. Daar moet bijgevolg een zeer grote sterfte zijn, te wijten aan tal van ongunstige levensomstandigheden en aan een vaak meedogenloze strijd om het bestaan, een strijd om licht, en lucht en voedsel.

Ten tweede: niet alle individuen die uit één soort geboren worden zijn aan elkaar gelijk; daar ontstaan tal van kleine, individuele verschillen; die verschillen zijn erfelijk.

Denk aan de honden bijv. en aan de duiven en hun talloze rassen. Daar zijn dus al die individuele verschillen tussen de vertegenwoordigers van eenzelfde soort; daar is die zware strijd om het bestaan; in die strijd van plant en dier voor voedsel, licht en ruimte, tegen vijanden, koude en hitte, tegen droogte en wat nog meer, is het alsof de natuur een keuze doet, is het alsof zij selectioneert onder al het nieuwe dat haar wordt aangeboden, de vlugste, of de sterkste, de slimste of de best aangepaste aan die of andere omstandigheden. De rest wordt uitgeschakeld!

Vandaar een steeds betere aanpassing, een voortdurende verandering, een steeds verdere vooruitgang van het Leven op Aarde. Overproductie, variabiliteit en natuurlijke selectie, ziedaar de drie pijlers waarop Darwin's Evolutietheorie berust.

Oktober 1838: alles is nu klaar in Darwin's geest, maar zijn vreugde is vermengd met schrik, want wat staat hem niet te wachten aan bittere tegenstand als hij de waarheid van het Bijbelse verhaal openlijk in twijfel gaat trekken? In 1842 stelt hij een eerste schets op van zijn theorie, in potlood, 50 bladzijden groot; slechts met een paar van zijn meest vertrouwde vrienden durft hij zijn ideeën bespreken; in 1844 groeit de schets uit tot een geschrift van 150 pagina's; in 1856, hij is dan al 19 jaar lang bezig met het verzamelen van alle mogelijke materialen, gaat hij eindelijk over tot het definitieve opstel van zijn voornaamste werk en in november 1859 verschijnt het onder de titel: „Het Ontstaan der Soorten door de Natuurlijke Teeltheus, of het bewaard blijven van bevoorrechte rassen in de strijd om het bestaan”.

aan onze abonné's

Wij vertrouwen, dat de vergrote uitgave bij u in de smaak valt. Dit werd verkregen doordat de adressering thans op bandjes plaats vindt.

Wilt u nauwkeurig nagaan of de adressering geheel juist is en zo dit niet het geval mocht zijn ons het door u gewijzigde bandje zo spoedig mogelijk toezenden?

Wij zijn verheugd de heer H. van Hulst bereid te hebben gevonden om ons wekelijks van een cursief te voorzien. Wij heten hem hartelijk welkom, en zijn hem zeer erkentelijk voor de toegezegde medewerking.

Tenslotte nog een vraag. Wij trachten u zo veel mogelijk te geven; geeft u ons een nieuwe abonné. U weet het nog? Wie zich nu abonneert voor 1960 en daartoe f 4,— stort op postrekening 58 van de Humanistische Luisterkring „Het Woord van de Week”, krijgt alle nog verschijnende nummers in 1959 gratis. Op het girostrookje te vermelden „NIEUW ABONNÉ 1960”.

Het komt als een donderslag bij een heldere hemel; de gemoederen van wetenschapsmensen en denkers worden in lichte laaie gezet; overal gaan vóór- en tegenstanders van Darwin elkander in geschriften en debatten te lijf. De strijd is uitgevochten en het Darwinisme heeft het pleit gewonnen, aan het feit der Evolutie, aan de afstamming van de ene soort uit de andere, wordt niet meer getwijfeld; alleen wordt nog steeds gediscussieerd over het preciese mechanisme van het gebeuren.

In hoeverre heeft de Evolutieleer van Darwin de levensbeschouwing van de mens beroerd; in hoeverre bepaalt zij nog, na honderd jaar, het denken van de hedendaagse mens?

Daar is in de eerste plaats het inzicht in de situatie van de mens in ruimte en tijd, een ruimte en een tijd zo onvoorstelbaar groter dan men ooit had durven denken, dat het niet anders kan of dat inzicht moet een zekere mate van begrip bijbrengen voor de betrekkelijkheid der dingen.

Inzicht ook in de verhoudingen van de mens tot de wereld waarin hij leeft, tot de planten en de dieren en tot zijn medemens.

Inzicht in de duizendvoudige verbondenheid van dat alles in een wereld waar een plant niet leefbaar is zonder de dieren, waar een dier niet leefbaar is zonder de planten en waar de mens, één van de vele schakels is van het levende netwerk dat als een dunne sluier de aarde omspant.

Daar is in de tweede plaats het beleven van de intense dynamiek van alle gebeuren, vanaf de wereld der atomen tot die der melkwegsystemen. Een dynamiek die ook onze menselijke wereld volkomen beheerst. Vóór Darwin zag men de wereld als iets onveranderlijks, zoals hij was door God geschapen, door God gewild. Alle gebeuren was niet meer dan het rimpelen der golven aan het oppervlak der zee; de rimpeltjes kwamen en gingen, maar de zee bleef, onveranderlijk. In de wereld van plant en dier maakte men onderscheid tussen eenvoudige en meer ingewikkelde structuren, tussen wat men noemde laag en hoog; en de mens vond zijn plaats op de hoogste sport van de ladder. Onder de mensen waren er met min of meer verstand, met min of meer cultuur, met min of meer succes; zo was het geweest van in den beginne; zo zou het altijd zijn. Na Darwin ruimde het beeld van de stabiliteit van een onveranderlijke wereld de plaats voor de dynamiek van een onophoudelijk gebeuren. Het ingewikkelde bleek geleidelijk te kunnen ontstaan uit het eenvoudige, het hoge kon groeien uit het lage, barbaarsheid kon omgebouwd worden tot rijke

cultuur. Die ommekeer in het denken van de mens ging niet, gaat niet zonder horten en stoten. De crisis in het godsdienstige leven, die zich duidelijk aftekende in de eerste helft der vorige eeuw, werd ongetwijfeld tot een hoogtepunt gebracht door het verschijnen van Darwin's „Ontstaan der Soorten”. Zij die twijfelden werden in hun twijfel gesterkt; maar ook de oprecht religieuze naturen kwamen gesterkt uit de confrontatie met Darwin's ideeën, omdat het wonder van een groeiende wereld, van het zich ontwikkelende leven, van de geleidelijk ontwakende mens niet minder groots, niet minder ondoorgrondelijk is dan gelijk welk scheppingsverhaal. Alleen het bijgeloof heeft in die confrontatie heel wat van zijn greep op de mensen verloren.

Daar is tenslotte, bij elk van ons, de soms moeilijk te verwerken reactie op de erkenning van onze dierlijke afkomst. Door het leveren van het bewijs van de afstamming van de mens uit dierlijke voorouders heeft het Darwinisme het biologische in de mens in ere hersteld, en heeft het een misschien wel dodelijke slag toegebracht aan de stelling van de menselijke zondigheid.

En daar is het paradoxale, door sommige mensen niet altijd begrepen, in Darwin's evolutieleer, dat door het aantonen van de dierlijke oorsprong en de biologische realiteit van de mens, tevens de nadruk komt te liggen op datgene wat de mens werkelijk tot mens maakt, verschillend van zijn dierlijke voorouders, namelijk het zeer uitgesproken karakter van zijn sociale natuur, en de zeer sterke ontwikkeling van zijn verstandelijke vermogens, die leiden tot inzicht en tot redelijk handelen.

Zij die de tijd hebben, af en toe, om na te denken over de ontwikkeling van maatschappij en wetenschap in de laatste eeuwen, zullen in zich voelen, als een levende werkelijkheid, de spanning van die kracht die de mens verder stuwt op de weg naar volmaakter menswording. Want zij maken zich geen illusies: als inzicht, rede en sociale zin het kenmerkende zijn voor de mens, dan stellen zij vast dat bij de oplossing van de grote problemen, de mens nog steeds terugrijpt naar de vóórmenselijke middelen van macht en geweld. Pas als ook daar inzicht en rede de weg zullen wijzen, pas dan zullen we werkelijk volwaardig mens geworden zijn.

Dat wij de hoop kunnen koesteren dat eens te zullen bereiken, en dat wij, in die hoop, het onze daartoe wensen bij te dragen en daarin voldoening kunnen vinden, ook dat hebben wij tenslotte te danken, met al het andere, aan Darwin en zijn werk.

Prof. Dr. L. DE CONINCK.

kalender 1960

In dezelfde mooie uitvoering als in 1959 is heden de kalender 1960 verschenen. Wanneer U zeker wilt zijn van een exemplaar adviseren wij U reeds nu te bestellen door storting of overschrijving van f 2,50 op postrekening 304960 t.n.v. het Humanistisch Verbond, Oudegracht 152, Utrecht.

ZO ZIT HET

Het leven is moeilijk.

Wie dit niet met mij eens is, omdat hij toevallig bij het raadplegen van dit periodiekje een kopje koffie zit te drinken in de zon, moet nog even wachten met protesteren. Binnenkort krijgt hij wel weer griep of een winterhiel of een belastingbiljet. Het is ook zeer waarschijnlijk, dat zijn kinderen zich niet ontwikkelen in de door hem gewenste richting of dat een of andere baas vindt, dat hij zichzelf niet gedraagt zoals het hoort. Iets van die aard kan in de naaste toekomst wel gebeuren. Maar zeker is het, dat hij vandaag nog de krant zal inzien. En daarna moet iedereen het met mij eens zijn: Het leven is moeilijk.

De pessimisten krijgen gelijk. Ze hebben geen gelijk, maar ze krijgen het wel. Dat klopt, want wat je hebt hoeft je niet meer te krijgen. Pessimisten zijn mensen, die te verstandig en niet wijs genoeg zijn. Daarom zullen pessimistische wijsgeren wel altijd begerig blijven. Voor hen geldt het diepe woord, dat de weg beter is dan de herberg.

De moeilijkheden des levens zijn evenveel springbronnen voor maatschappelijke activiteiten. Laten wij zien, tot welke schier onafzienbare gevolgen het kleine snuffje moeilijkheden, dat ik hiervoor opnoemde, reeds heeft geleid.

Het kopje koffie dat wij nodig hebben om onze beschadigde zenuwen tot bedaren te brengen gaf voor meer dan honderd jaren het aanzijn aan de Koffie veilingen van de Nederlandse Handelsmaatschappij en thans nog aan een reeks van detailzaken en advertenties, die de vrolijkste gedeelten der dagbladen vormen.

Griep en winterhiel zijn in overdrachtelijke zin de steunpilaren van de medische stand en de pharmaceutische industrie. En het belastingbiljet... wat zouden wij daarzonder moeten beginnen?

En nu spreek ik nog niet eens over de talloze verenigingen, stichtingen, genootschappen, verbonden en kerken, die zich tot doel

gesteld hebben de oorzaken van moeilijkheden op te sporen en weg te nemen. Zij spreken hun woord in huiskamer- en andere bijeenkomsten en als wij ons zondags krentenboterhammetje eten vermaant ons een stem uit de luidspreker de ijdelheden des levens (i.c. het krentenbrood) te versmaden en dieper te graven. Zij schrijven hun woorden in dag-, week- en maandbladen, in vlugschriften, brochures en standaardwerken.

Sommigen hebben hieraan een levenstaak en velen een ware levensvervulling. Wat zouden wij, wat zouden zij, zonder problemen moeten beginnen?

Het leven is dus moeilijk en dat is maar gelukkig ook. Naar ik hoop, heb ik u hiervan nu overtuigd, zo dit nodig moest zijn.

Maar dat neemt niet weg dat er toch blijkbaar altijd ogenblikken zijn waarin wij ons van de diepere levensvragen, van de grensoverschrijdingen in Laos, van de zin van het bestaan en de vrijere loonpolitiek geen steek aantrekken. Als wij ons in de nabijheid weten van een bemind persoon, als wij op onze rug liggen in de zon, als wij met de poes spelen of met een boek in de hand bij de kachel zitten, denken wij niet aan de desintegratie van de samenleving of atoombommen of de wenselijkheid van een topconferentie. Dan zitten wij zomaar egoïstisch gelukkig te zijn.

Dit lijkt mij een niet te verwaarlozen kant van het menselijke leven. Blijkbaar heeft de redactie van dit orgaan er net zo over gedacht. Zij heeft mij opgedragen gewoon over gewone en alledaagse dingen te schrijven. Zij sprak ongeveer met Goethe: Grijp maar ergens in het volle mensenleven. Iedereen leeft het en het is maar aan weinigen bekend, maar waar je het pakt, daar is het interessant.

Ik dacht, dat het wel goed was dit hier en nu even te zeggen. U mocht anders denken, dat het Humanistisch Verbond geen ernstige vereniging meer was en ijlings bedanken. En dat is de bedoeling van de redactie, zeer be-slist niet.

H.H.

lezingen voor de radio

4 okt. VARA 9.45 Prof. Dr. C. van Rijsinge, Darwin (II).

6 okt. AVRO 16.00 Mr. A. Stempels, De verantwoordelijkheid als mens van de
journalist

11 okt. VARA 9.45 C. H. Schonk, De spelende mens.

18 okt. VARA 9.45 Prof. Dr. G. Stuiveling, Humanistisch Commentaar.